

УДК 339.9

Ю. О. Чалюк

*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна***АДАПТАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ГЛОБАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ**

Розглянуто типи соціальної держави, основні підходи та критерії класифікації моделей соціально-орієнтованої економіки, обґрунтовано теоретичні засади реалізації перспективної моделі соціальної політики в Україні.

Ключові слова: соціальна держава, моделі соціальної політики, соціально-орієнтована економіка.

Рассмотрены типы социального государства, основные подходы и критерии классификации моделей социально-ориентированной экономики, обоснованы теоретические основы реализации перспективной модели социальной политики в Украине.

Ключевые слова: социальное государство, модели социальной политики, социально-ориентированная экономика.

The article considers the types of the social welfare state, the main approaches and classification criteria for the models of socially-oriented economy. It further substantiates the theoretical bases of the implementation of projected models of social policy in Ukraine.

Keywords: social welfare state, models of social policy, social-oriented economy.

Реалізація державної політики в Україні потребує вивчення світового досвіду та його адаптації до українських реалій. На сьогодні актуальним є аналіз моделей соціальної політики та вивчення підходів до побудови оптимальної моделі соціальної політики для України.

Питання функціонування, розвитку та вдосконалення діяльності соціальної сфери постійно перебувають у полі зору вітчизняних та зарубіжних учених. Теоретичні та практичні аспекти формування та удосконалення соціальної політики знайшли своє відображення у працях В. Дерези, Г. Еспінг-Андерсена, І. Григор'єва, Махбуб ель Хака. Проте сучасні ринкові трансформації в Україні актуалізують необхідність удосконалення чинних та напрацювання нових теоретико-методологічних, методичних і прикладних засад реалізації соціальної політики країни та адаптації тієї соціальної політики, яка буде відповідати сучасним вимогам українського суспільства.

Мета статті – аналіз світових моделей соціальної політики для визначення переваг та недоліків становлення відповідної моделі соціальної політики в Україні.

Соціальна політика – один з найважливіших напрямів державного регулювання економіки. Вона є органічною частиною внутрішньої політики держави, спрямована на забезпечення добробуту і всебічного розвитку його громадян і суспільства загалом. Головне призначення соціальної політики – це повне задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб, формування всебічно і гармонійно розвинених членів суспільства. Це і є стратегічна й вища мета розвитку будь-якої цивілізованої держави.

Основними завданнями соціальної політики держави є:

- гарантування конституційних прав громадян на працю, соціальний захист, освіту, охорону здоров'я, культуру, житло;
- досягнення гідного рівня матеріального добробуту і умов життя людей;
- забезпечення повної продуктивної зайнятості населення, підвищення якості й конкурентоспроможності робочої сили;
- орієнтація державної політики на сім'ю, забезпечення прав і соціальних гарантій сім'ям;

- забезпечення підтримки соціально найуразливіших верств населення;
- вплив на демографічну ситуацію в напрямі підвищення народжуваності та зниження смертності населення, збільшення тривалості життя;
- розвиток соціальної інфраструктури;
- забезпечення стабільності суспільної системи [1, с. 10–13].

Сучасні моделі соціальної політики відрізняються за багатьма критеріями, зокрема мірою втручання держави в соціально-економічну сферу суспільства, мірою соціальної захищеності громадян, рівнем забезпеченості свободи соціального вибору різних верств населення, впливом соціальних процесів на економічний розвиток країни. Класикою сучасного моделювання соціальної політики стала типологія Г. Еспінг-Андерсена, в основі якої – ідеологічні критерії та розміри соціальних виплат. Відповідно до цих критеріїв, Г. Еспінг-Андерсен виокремив такі типи: консервативна, ліберальна, соціал-демократична моделі соціальної політики [2]. Однак, у сучасній науковій літературі виділяють чотири основні моделі соціальної політики: католицька, консервативна, ліберальна та соціал-демократична [3, с. 47–68].

Головний принцип *католицької моделі* – суспільна допомога, яку надає найближча інстанція (сім'я та місцева громада, церква та громадські організації). Останньою інстанцією в католицькій моделі є державні організації та органи державного управління.

Консервативна модель наголошує на важливості ринку та обов'язкового соціального страхування під державним наглядом, а її основним принципом є індивідуальні досягнення, де праця визначає подальше соціальне забезпечення.

Ліберальна модель також акцентує увагу на ринку, однак вона передбачає соціальну політику залишкового типу, отже, відповідно до неї, центральний уряд несе хоча й обмежену, але загальну відповідальність за соціальний захист усіх громадян.

Основним принципом *соціал-демократичної моделі* є «універсалізм», тобто вона припускає, що соціальний захист є правом усіх громадян, яке забезпечується, головним чином, державним бюджетом.

Характеристику указаних моделей за різними показниками наведено в табл. 1.

Таким чином, усі моделі соціальної політики об'єднує три важливі аспекти економіки – якість життя, ефективність господарювання і справедливість, яка не допускає соціальної напруги. Тому Україна, яка задекларувала у ст. 1 Конституції свій статус як соціальної держави, орієнтується у процесі своєї глобальної соціалізації на досвід соціальної політики європейських країн із ринковою економікою [4]. Отже, європейська соціальна політика виступає орієнтиром для України на шляху до євроінтеграції. Окрім того, на сучасному етапі проведення ринкових перетворень в Україні стабільність соціальної політики розглядають як необхідний елемент економічної стратегії. Це особливо важливо в умовах української дійсності, оскільки й досі стоїть проблема організації матеріального забезпечення населення, створення нових робочих місць. Формування нової державної ідеології соціальної політики і необхідність її теоретичного обґрунтування із урахуванням європейських стандартів, які забезпечують право на гідні умови життя робітника і членів його родини, залишається вкрай актуальним для України.

З економічної точки зору в сучасному світі рівень людського розвитку пов'язують, насамперед із поняттям якості життя. Визнаним у всьому світі інтегральним

показником ефективності соціальної політики країни, який відображає досконалість співвідношення економічної і соціальної складових суспільного прогресу, виступає індекс людського розвитку (ІЛР), розроблений у 1990 р. пакистанським економістом Махбубом ель Хаком (Mahbub ul Haq) і використовуваний з 1993 р. ООН у щорічному звіті [5, с. 11–32].

Таблиця 1

Характеристика моделей соціальної політики

Модель/ характеристика	Католицька	Консервативна	Ліберальна	Соціал- демократична
Центральна одиниця	Сім'я	Місцевий ринок	Центральний уряд	Місцеві органи влади
Рівень витрат на соціальне забезпечення	Низький	Високий	Високий	Високий
Зайнятість	Низька стосовно жінок	Висока, широко представлена неповна «розподілена» зайнятість	Висока	Висока, стимулюється державою
Участь приватного сектору в наданні соціальних послуг	–	+	+	+
Основне джерело фінансування	Сімейна допомога або допомога громади	Ринок (страхові виплати)	Держава для бідних та непрацюючих (податки, страхові виплати для платників податків)	Держава та комуни (муніципалітети) податковий перерозподіл
Акцент на обов'язковому соціальному страхуванні	–	++	+	–
Акцент на добровільному страхуванні	+	+	+	–

Визначмо середнє арифметичне для кожної з наведених моделей соціальної політики згідно з даними ПРООН на 2013 рік [6].

Розрахунки:

1. Середнє арифметичне (Y) для соціально-демократичної моделі:

$Y = (X_1 + X_2 + X_3) / 3$, де X_1 – ІЛР Данії, X_2 – ІЛР Швеції, X_3 – ІЛР Фінляндії.

$Y = (0,901 + 0,916 + 0,892) / 3 = 0,903$.

2. Визначимо (Y) – середнє арифметичне для консервативної моделі:

$Y = (X_1 + X_2 + X_3) / 3$, де X_1 – ІЛР Німеччини, X_2 – ІЛР Австрії, X_3 – ІЛР Франції.

$Y = (0,930 + 0,896 + 0,893) / 3 = 0,906$.

3. Визначимо (Y) – середнє арифметичне для ліберальної моделі:

$Y = (X_1 + X_2 + X_3) / 3$, де X_1 – ІЛР США, X_2 – ІЛР Ірландії, X_3 – ІЛР Великої Британії.

$Y = (0,937 + 0,916 + 0,875) / 3 = 0,909$.

4. Визначимо (Y) – середнє арифметичне для католицької моделі:

$Y = (X_1 + X_2 + X_3) / 3$, де X_1 – ІЛР Іспанії, X_2 – ІЛР Греції, X_3 – ІЛР Португалії.

$Y = (0,885 + 0,860 + 0,816) / 3 = 0,853$.

Зведемо дані в табл. 2.

Таблиця 2

ІЛР для різних моделей соціальної політики			
Моделі соціальної політики	Країни	ІЛР, 2013	Середнє арифметичне ІЛР
Соціально-демократична	Данія	0,901	0,903
	Швеція	0,916	
	Фінляндія	0,892	
Консервативна	Німеччина	0,930	0,906
	Австрія	0,896	
	Франція	0,893	
Ліберальна	США	0,937	0,909
	Ірландія	0,916	
	Велика Британія	0,875	
Католицька	Іспанія	0,885	0,853
	Греція	0,860	
	Португалія	0,816	

У табл. 3 відображено прогрес України за кожним із показників ІЛР. За період з 1980 до 2012 років очікувана тривалість життя при народженні в Україні зменшилася на 0,5 року, середня тривалість навчання зросла на 3,9 року, очікувана тривалість навчання збільшилася на 2,9 року. ВНД на душу населення в Україні за період з 1990 до 2012 року зменшився приблизно на 22 % [6].

Таблиця 3

Тенденції ІЛР України на підставі узгоджених даних часових рядів, нових складових показників і нової методології

	Очікувана тривалість життя при народженні, роки	Очікувана тривалість навчання, роки	Середня тривалість навчання, роки	ВНД на душу населення за ПКС, дол. США 2005 р.	Значення ІЛР
1980	69,3	11,9	7,4	–	–
1985	70,2	12,2	8,2	–	–
1990	69,8	12,5	9,1	8252	0,714
1995	67,9	11,9	10,4	3535	0,67
2000	67,4	12,7	10,7	3585	0,673
2005	67,5	14,2	11,1	5520	0,718
2010	68,2	14,8	11,3	5938	0,733
2011	68,5	14,8	11,3	6210	0,737
2012	68,8	14,8	11,3	6428	0,740

На підставі вже розрахованого середнього арифметичного для кожної з наведених моделей соціальної політики визначмо ІЛР для моделі соціальної політики України, яка застосовує подвійну модель, тобто поєднує у своїй соціальній політиці соціал-демократичну та ліберальну моделі. Визначмо середнє арифметичне між показниками соціал-демократичної та ліберальної моделей: $(ІЛР_1 + ІЛР_2)/2 = ІЛР_3$, де $ІЛР_1$ – показник індексу людського розвитку в соціально-демократичній моделі, $ІЛР_2$ – показник індексу людського розвитку ліберальної моделі, $ІЛР_3$ – показник індексу людського розвитку для України.

За звітом ООН (2013), значення ІЛР України дорівнює 0,740, середньосвітовий – 0,694, тоді як у попередній доповіді ПРООН вона була на 76-му місці. Але в поясненнях ПРООН зазначено, що у 2013 р. у дослідженнях було змінено методологію розрахунків. Очевидно, це торкнулося вагових показників, тому що величини, які включають до індексу, не змінилися. Тож якби попередні оцінки здійснювалися за нинішньою методологією, Україна посідала б 78-му позицію. На рис. 1 зображено ІЛР України та інших країн у 2013 р. [6].

Рис. 1. ЛРР України та інших країн на 2013 рік
(джерело: [6])

Обчислюємо: $(0,903+0,909)/2=0,906$. Таким чином, Україна, яка обрала соціал-демократичну та ліберальну моделі соціальної політики, повинна мати ЛРР – 0,906. Це приблизно ЛРР Данії, яка вибудовує свою соціальну політику за соціал-демократичною моделлю.

Висновки.

Сьогодні Україна рухається шляхом формування соціально-орієнтованої моделі економіки, тому варто враховувати світовий досвід розвинутих країн, таких, як Данія, Швеція, Фінляндія, де визначена модель уже сформована і постійно вдосконалюється. Також цікавим є і досвід країн, де зроблено істотні кроки на шляху формування подібної моделі. Це такі країни, як Чехія, Угорщина, Польща. Україна також повинна враховувати національні особливості своєї країни, допущені помилки в соціально-економічній політиці і, звичайно, наслідки світової економічної рецесії. Варто відзначити, що побудова соціал-демократичної моделі в Україні повинна бути глобально спрямованою. Щоб ефективно діяти локально, потрібно навчитися мислити глобально. Проведення структурно-технологічної модернізації в сучасних умовах може бути успішним тільки з урахуванням пост-індустріальних тенденцій, основою і рушійною силою яких є гуманізація та підвищення добробуту населення.

Бібліографічні посилання

1. Деріга В. В. Соціальна і гуманітарна політика : навч. посіб. / В. В. Деріга. – Миколаїв: Чорноморський держ. ун-т, 2012. – 152 с.
2. Esping-Andersen G. The Three Worlds Welfare Capitalism / G. Esping-Andersen. – Cambridge, 1990. – 486 p.
3. Григорьева И. А. Современная социальная политика: возможности и ограничения : монография / И. А. Григорьева. – СПб. : ЛГУ им. Пушкина, 2011. – 302 с.
4. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України № 2411-VI від 1 липня 2010 р. // Відомості Верховної Ради. – 2010. – № 40. – 527 с.
5. Haq ul Mahbub Reflections on Human Development / Mahbub ul Haq. – Oxford University Press. – [1st edition]. – 1996. – № 1. – 288 с.
6. The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.undp.org/content/dam/philippines/docs/HDR/HDR2013%20Report%20English.pdf>

Надійшла до редколегії 21.01.2014